

ERKÖLCSI ÉRTÉKEK A TÁRSULT MUNKÁRÓL SZÓLÓ TÖRVÉNY TERVEZETÉBEN

Újszerű módon megvalósulva és serkentőleg hatva a szocialista forradalom további folyamataira, a társult munka és az öngazgatás új dimenziókra tesz szert a társult munkáról szóló törvény tervezete által. Mindez összhangban áll a szocialista forradalom és az öngazgatás dialektikus fejlődésének lehetőségeivel a jelenlegi szakaszban, amely már a jövőt is magában hordozza. Épp ezért a társult munkáról szóló törvény tervezetének megvannak a maga erkölcsi-humánus értékei is, melyekre itt csupán részlegesen kívánunk rámutatni. Többek között jól látszik ez a törekvés az 551. szakaszból, amely kimondja, hogy „az öngazgatási általános aktusoknak összhangban kell lenniük az alkotmánnyal, valamint az öngazgatású szocialista társadalom törvényeivel és erkölcsi normáival”. A társult munkáról szóló törvény tervezetét minden tekintetben átszövik a szocialista öngazgatás erkölcsi értékei. Még a piaci viszonyokat illetően is megköveteli, hogy azok „összhangban legyenek a jó üzletviteli szokásokkal és a szocialista öngazgatású társadalom erkölcsi elveivel” (15. szakasz, 1. bekezdés).

1. A társult munka fejlődése a belső ellentmondások lehető legjobb módon való túlhaladása által valósul meg. Az ellentéteknek ebben a túlhaladásában fejlődnek tovább a társult munka értékei, s öltenek konkrét, anyagi formát a szocialista öngazgatás vívmányai. Ez természetesen nem a fennálló ellentmondások tagadását jelenti, hiszen azok objektív módon hatnak társult munkán belül és kívül, s mindenképpen elemét képezik az állandó dialektikus mozgásnak. A törvénytervezet csupán az utat jelöli meg, melyen ezek az ellentmondások könnyebben túlhaladhatók. Ebben a mozgásában a társult munka tovább erősíti az öngazgatás anyagi alapjait, az öngazgatás pedig elkerülhetetlenül érvényre juttatja a társult munka társadalmi, kulturális, erkölcsi-humánus, eszmei-politikai és más értékeit.

2. A társult munka törvényének valóra váltásával fokozatosan eltűnnek a régi viszonyok, melyek a szocialista öngazgatás továbbfejlődését fékezik, s velük együtt vereséget szenvednek azok a szociális erők is, amelyek tudatosan vagy öntudatlanul szemben álltak minden újdonsággal, amit a társult munka hozott magával. Megkezdődik tehát azoknak a visszahúzó erőknek a széthullása, amelyek már befészkeltek magukat az öngazgatásba, s folytonosan az alkalmat lesték, hogy szembeforduljanak vele. Őket most súlyos csapás fenyegeti, s ezért végül is kénytelenek lesznek színt vallani. A társadalmi folyamatok azonban arról tanúskodnak, hogy az ilyen erők egy része mindig a háttérben tud maradni, álcázni tudja magát. Olyan jelszavakkal élnek, amelyek lehetővé teszik számukra, hogy továbbra is ellenálljanak a szocialista forradalom rohamainak. Épp ez a köpönyegforgató magatartásuk követeli meg, hogy a nyilvános vitában és még inkább a társult munkáról szóló törvény alkalmazásában minden társadalmi és más életteret lezárjunk az ilyen társadalmi erők előtt, felszámolva ellenállásukat, amelyet az öngazgatással és a társult munkával szemben tanúsítanak. Ennek megfelelően már a nyilvános vitában is arra kell törekednünk, hogy először is helyesen magyarázzuk meg a társult munkáról szóló törvény lényegét; másodsor, hogy lezárjunk minden szociális és erkölcsi-politikai térséget az olyan erők előtt, amelyek a szocialista forradalom továbbfejlődését gátolják; harmadszor, hogy tudatossá és felelősségteljessé tegyük törekvéseinket, amelyek a szocialista öngazgatású társult munka társadalmi-gazdasági és erkölcsi-humanista értékei-

nek érvényesítésére irányulnak; és negyedszer, hogy megfelelő éberséget keltsünk a rejtett erők kísérleteivel szemben, amelyek arra irányulnak, hogy a szocialista öngazgatásért küzdő forradalmi harcosok sorába beférközve gyöngítsék azoknak sorait.

A munka társításával leomlanak a régi erők támaszpontjai az anyagi termelésben és a társadalmi viszonyok területén.¹ A társult munka uralmáért folytatott osztályharc adja meg a legerőteljesebb lendületet, s egyben eszmei-politikai és erkölcsi-humanista értelmét az új társadalmi viszonyokért folytatott küzdelemnek, az teszi lehetővé az új győzedelmeskedését a régi fölött, az öngazgatás győzelmét a bürokrata-etatikus, technokrata, liberalista, kispolgári, sztálinista és más hasonló erők fölött.

3. A társult munkáról szóló törvény lényegének életre keltésével nagy összecsapás következik be minden területen a régi és az új között. Hiszen az újonnan kialakult tudat, az új szokások és magatartásformák elkerülhetetlenül összeütközésbe kerülnek a régi tudattal, szokásokkal és magatartásformákkal. Ezért ez az összecsapás átfogó, rendkívül éles és sorsdöntő lesz. A társult munkáról szóló törvény tervezete történelmi esélyt ad az öngazgatási erőknek, hogy tovább folytassák a győzedelmes szocialista forradalmat. Övék a felelősség, hogy éljenek is ezzel a lehetőséggel, s hogy meggyorsítsák a forradalmi folyamatokat.

4. A társult munka törvénye a szocialista forradalom számos erkölcsi-humanista jellegű problémáját is felveti Jugoszláviában. Maga a törvény nem csupán jogi-gazdasági dokumentuma a társult munkának, hanem a társult munka és az öngazgatás erkölcsi értékeinek okmánya is. A szocialista vívmányok minden alapvető összetevőjével foglalkozik: az emberrel, a szabadsággal, az egyenlőséggel, a kölcsönösséggel, a szolidaritással, a munka felosztásával, az emberi képességek szabad kibontakoztatásával, a szellemi és a fizikai munka közötti különbségek túlhaladásával, új alapokra helyezi a tartalmában már így is gazdag kölcsönös kapcsolatokat a szocialista közösség nemzeti és nemzetiségei között, tudatosítja az egymás iránti felelősséget, összehangolja az egyéni, a közös és az általános érdekeket, s a munka olyan értékké emeli, amely nyilvánvalóvá válik, hogy a szocialista öngazgatás legnagyobb értéke az alkotó ember, miáltal végérvényesen letűnik a történelem színpadról a régi társadalom maradványai stb.

5. Az ember — az alkotó megkapja anyagi és társadalmi feltételeit önnön kiteljesedésének, miáltal a szocialista öngazgatás értékeit is igazolhatja. Az ember — az öngazgató — az alkotó — a humanista a maga teljességében jut kifejezésre. Kívül a munkán, a társadalmi tulajdonon és öngazgatáson az ember nem lenne és nem is lehetne a legnagyobb érték. Ez persze nem azt jelenti, hogy ha betegsége vagy más miatt valaki nem dolgozik, akkor nem is lehet a legnagyobb érték többé, mert erre csak azok formálhatnak jogot, akik munkával igazolják magukat. Az ember általában is megszabadul az alárendeltségi helyzetből, urává válik a termelési eszközöknek, és társadalmi hatalmát a jövedelemmel való rendelkezésben juttatja kifejezésre. S ha már hatalmába keríti saját munkájának eredményeit, felülkerekedik a társadalmi feltételeken is, olyan társadalmi hatalomra tesz szert, hogy meghatározhatja saját társadalmi viszonyait másokhoz a társult munkában. Az öngazgatás itt úgy érvényesül, mint legjobb módszere a lehetséges ellentétek felszámolásának a társult munkában és az egyének között a munka folyamatában, illetve a munkatöbblettel való rendelkezésben.

6. A szabadság mint emberi sajátosság igazolódik, amely annak minden aktusával tovább bővül a természeti és társadalmi törvényeken való felülkerekedés irányában, azáltal, hogy állandóan alkotó módon változtatja saját társadalmi és természetes környezetét. A törvénytervezet úgyszólván minden szempontból foglalkozik a munka szabadságával, a munka feletti uralommal. Megszűnik a szabadsággal való visszaélés minden lehetősége, a szabadság korlátozása, az ember azon szabadságának akadályozása, hogy munkával igazolja magát. Ezáltal kiterjed a szabadság szférája az egész munkára és mindazokra a viszonyokra, melyek a munkában jönnek létre. Megvalósul a forradalmi öngazgatási alkotószabadság — mint a szabadság bizonyítéka és érvényesülése. Csak ilyen szabadságban fejlődhet minden irányban az alkotó-

készség, csak így erősödhet hatása és növekedhet hatósugara a természet átalakításában és az emberséges társadalmi viszonyok megteremtésében. Magától értetődik, hogy minél szabadabb az ember, annál inkább növekszik felelőssége is e szabadság iránt. Szabadságával együtt növekszik a felelőssége, hogy helyesen hasznosítsa szabadságjogát, s hogy a szabadság iránti kötelességének is mindig eleget tegyen. A társult munkáról szóló törvény tervezete világosan meghatározza ezt a felelősséget a szabadság iránt, hiszen a törvénynek lényegében véve épp az emberi szabadság további kiterjesztése a legfőbb célja.

A szabadság a szabad munkacsere szférájában is teljes mértékben jut kifejezésre. Többszörösen is hangsúlyozza a munkásoknak arra vonatkozó jogát, hogy szabadon kicseréljék munkájukat más munkásokkal.² Ez a szabad munkacsere mindenképpen a szocialista öngazgatás alapelveire épül. Benne igazolódhatnak és válnak még sokrétűbbé az öngazgatási viszonyok, egyszer s mindenkorra túlhaladva a régi viszonyok maradványait. A szabadabb munkacsere egyúttal a felelősséget is növeli a tekintetben, hogy ebben a cserében mindenkor sértetlen maradjon a szocialista erkölcsiség és humanizmus, a szocialista öngazgatás minden vívmánya.

A szabadság érvényre jutását biztosítja az a szabad ténykedés is, amely az egyéni, a közös és az általános érdekek összeegyeztetésére irányul, s amely a munka, az elosztás, a csere és a fogyasztás minden területén kifejezésre jut. Az öngazgatók maguk határozzák meg a szabadságot, élnek vele, és ellenőrzésük alatt tartják. Ez teszi valódi emberi szabadsággá. Ennélfogva az öngazgatók felelősek érte, hogy szabadon határozzák meg a szabadság kerekeit, s hogy egyre tovább bővítsék, de mindig összhangban a szocialista öngazgatás anyagi és társadalmi feltételeinek elért fejlettségi fokával. Ez azt jelenti, hogy mindenkor szembe kell fordulniuk a szabadság bárminemű korlátozásával és a vele való mindennemű visszaéléssel.³

7. Tovább folytatódik a munka és az ember elidegeníttetésének felszámolása. A törvénytervezet e tekintetben is széles terét nyitja meg a munka felszabadításának, noha nem vezet el a végső felszabadításhoz. A lényeg az, hogy serkenti ezeket a folyamatokat, kedvező feltételeket teremtve számukra. A munka feltételein, eszközein és eredményein való felülkerekedéssel az ember egyre szabadabban uralkodik a munkán, dönt a munkáról és a társadalmi viszonyokról, s ezzel mindinkább megszabadul az elidegeníttetés minden formájától. Az elidegenedés megszüntetésének kérdése többé már nem az elmélet szférájába tartozik, hanem a szocialista öngazgatás gyakorlatának szférájába. Nem olyan terület ez, ahol akadémiai viták folynak a munka és az ember felszabadításának marxi koncepciójáról, a marxi elképzelések megvalósításának lehetőségeiről, mert ez közvetlen társadalmi célkitűzéssé, szocialista társadalmi gyakorlattá válik. Ez egyben az idevágó elméleti gyakorlati igazolása is. Ily módon jön létre a teljes egység az elidegenedés megszüntetésének útját kutató elmélet és a fennálló helyzet megváltoztatására irányuló gyakorlat között, melyeknek egyaránt az a céljuk, hogy megtaláljuk a legradikálisabb utat és módot, melyek révén a szocializmus legközelebb juthat a munka és az ember felszabadításához. Nem vetve el az elidegenedés megszüntetésének útjaira vonatkozó elméleti értekezéseket, a társult munka anyagi alapot nyújt ahhoz, hogy az elméletileg feldolgozott eszméket közvetlen gyakorlattá változtassuk, s hogy ugyanakkor a gyakorlat elméleti értelmet nyerjen. Ezért az elidegenedés kérdése is az egységet képező elmélet és gyakorlat kérdése. A munkán és a munka eredményein való felülkerekedéssel az ember az elidegenedés minden más formája alól is megszabadul: az állam, az osztály, az ideológia, a vallás stb. többé nem idegenítheti el. Egyre inkább magáévá válik, minél többet tesz a társult munkáról szóló törvény életre keltése érdekében.

8. Külön jelentőséget kapott az egyenlőség. Maga a társult munka, amely a társadalmi tulajdonon alapozódik, lényegénél fogva követeli meg az egyenlőség tettekben való megnyilvánulását. Ezért is természetesen, hogy a társult munkáról szóló törvénytervezet ezt a szocialista öngazgatás legfőbb értékei közé sorolja. Megköveteli a) a munkák egyenrangúságát, s ennek alapján az egyenlőséget a jövedelem elosztásában; b) a termelési eszközök iránti

egyenrangúságot; c) az öngazgatási jogok gyakorlásában és a döntéshozatalban megnyilvánuló egyenrangúságot; d) a nemzetek és a nemzetiségek egyenrangúságát; és e) az egyenrangúságot a foglalkoztatási feltételek tekintetében és a különböző tisztségek betöltését illetően a társult munkában. A jogegyenlőség elvének mindezek a megnyilvánulásai lehetővé teszik a szocialista személyiség megvalósulását és fejlődését, valamint az érdekek és a viszonyok összeegyeztetését az egyéni, a közös és a társadalmi érdekek kielégítése alapján.

9. Az egyenjogúság megnyilvánul: a) a jövedelemszerzésben és a jövedelem elosztásának folyamatában; b) az öngazgatási jogok gyakorlásában.⁴ A dolgozók a társult munka minden területén „egyenjogúan és szabadon döntenek a munka és a társadalmi újratermelés igazgatásának minden kérdésében” (2. szakasz). Szabadon és egyenjogúan, azonos feltételek mellett „létesítenek munkaviszonyt más dolgozókkal az alapszervezetben”¹⁵ (145. szakasz). Az 550. szakasz továbbá kimondja: „Az öngazgatási megegyezés és a társadalmi megállapodás résztvevői egyenjogúak”; c) a piacon, ahol az árucserre azonos, egyenrangú feltételek között megy végbe; d) a javaslatok előterjesztésében, s azok megvitatásának és elfogadásának jogában; e) a bírálat gyakorlásában és az egyének munkájának értékelésében; f) a társult munka alapszervezeteinek egymás közötti viszonyában, és a munkaszervezetek kölcsönös viszonyában a társult munka felsőbb egységeiben; g) munkájuk társításában; h) a nők és férfiak, az idősebbek és a fiatalabbak egymáshoz való viszonyában; i) a tudás, a műveltség és a szakértelem megszerzésében; j) saját érdekek képviseletében, továbbá saját társultmunka-alapszervezetük és munkaszervezetük érdekeinek hangsúlyozásában; k) a társadalmi közöshöz való viszonyukban, egymás közötti viszonyaikban stb. Az egyenjogúság sokoldalú érvényre juttatása szemléletesen igazolja ennek az egyik legalapvetőbb erkölcsi értéknek a jelentőségét, amit a tervezet is kiemel. Ez egyben annak is bizonyítéka, hogy a tervezet a szocializmus erkölcsi értékeit is törvénybe foglalja. Ezzel tulajdonképpen utat nyit a szocialista értékek továbbfejlődése előtt, s ugyanakkor túlhaladja azokat a jogegyenlőtlenségeket, amelyek megbontották az összehangolt viszonyokat a társult munkában és a társadalmi közösségekben. Ezért hangsúlyoznunk kell, hogy az egyenjogúság megfelelő felelősséget követel annak megvalósításában és továbbfejlesztésében. Csak így fojthatók el már fogamzásában azok a törekvések, amelyek egyesek részéről arra irányulnak, hogy saját helyzetüket a termelésben, az árucserében és a fogyasztásban az egyenjogúság és az egyenrangúság megbotránkosztására használják fel, miáltal a szocialista öngazgatás legfőbb vívmányai kerülnének veszélybe, s ami oda vezetne, hogy továbbra is az osztálytársadalom maradványai jutnának érvényre, göröcsösen szembehelyezkedve mindenel is, ami forradalmi. Ilyen szempontból a tervezet sokféle módon befolyásolja a különböző egyenlőtlenségek túlhaladását, amelyek még a szocializmusban is elismerten jelen vannak. Olyan egyenlőtlenségekről van szó, amelyeknek legáltalánosabb oka: a) a munkák nem egyenlő értékelése, ami egymástól eltérő személyi jövedelmekhez vezet; b) az öngazgatás anyagi bázisának nem egyenlő fejlettségi foka a társult munka egy-egy egységében; c) a szakértelem egyenetlensége, ami miatt a jövedelemszerzésben és elosztásban sincs egyenjogúság és egyenrangúság.

Lehetővé teszi a törvény az egyenrangúság hiányának túlhaladását a társult munka szervezetén belül is a termelőegységek és a közös szolgáltatásokat nyújtó munkaközösség viszonyában, hiszen minden téren a jobb minőségű munkát, a termelési és áruértékesítési tervek sikeresebb megvalósítását serkenti. A munkaközösségek azonos viszonyba kerülnek a társult munka dolgozóival a munkateredményeket illetően, s ugyanúgy a megvalósított jövedelemtől függ helyzetük, mint a társult munka alapszervezete és más termelőegységek esetében. Ez lehetőséget ad azoknak az ellentmondásoknak a fokozatos túlhaladására, és azoknak a kiváltásoknak a leküzdésére, amelyek a munkaközösségek és az anyagi termelésben dolgozók viszonyában voltak észlelhetők. Eddig jórészt függetlenek voltak a tényleges jövedelemszerzési feltételektől, mert helyzetüket úgy szabályozták, hogy mindig elegendő eszköz ömlött be személyi jövedelmeik alapjába a közvetlen termelésből. Most a termelés, a forgalmazás és a közös szolgáltatások kölcsönhatá-

sában kialakul a teljes egység a társult munkában, érvényre jut az egyenjóság és egyenrangúság a megvalósított jövedelem iránti viszonyban. Ennek a felismerésnek döntő jelentősége van a dolgozók magatartására a társult munka alapszervezetében, a munkaszervezetben és a társult munka összetett szervezeteiben.

A jogegyenlőség és az egyenrangúság hiányának ezeket a megnyilvánulásait a szocialista öngazgatás jó ideig eltűri, de nem tekinti őket általános érvényűeknek, hanem túlhaladásuk irányában fejt ki hatását a szocialista forradalom folyamatában, egyre inkább a társadalmi lét felső formái, az osztály nélküli társadalom felé törekedve. Ezért hat demagógiának teljes egyenlőséget követelni az elosztásban anélkül, hogy megkövetelnénk az egyenlő munkaeredményeket és az egyenlő viszonyulást a munkához. Ugyanakkor azonban az egyenlőség hiányát sem tartósíthatjuk, hiszen az ilyen megnyilvánulások nincsenek összhangban a kommunista mozgalom célkitűzéseivel, s ezért semmiképpen sem tekinthetjük ártalmasaknak azokat a követeléseket, amelyek az ilyen jelenségek egyes formáinak fokozatos túlhaladását szorgalmazzák.

10. A tervezet csökkenti a különféle kiváltságok fennmaradásának lehetőségeit, kiváltképpen a munkatöbbletet érintő kiváltságok tekintetében, amelyek az egyenlőség hiányának különböző formáihoz vezetnek. A kiváltságok korlátozása azokra a gazdasági ágazatokra is vonatkozik, amelyek a munkaeredményektől függetlenül, a számukra kedvező piaci feltételek hatására vagy természeti kincsek birtokában az átlagosnál jóval nagyobb jövedelmet valósíthatnak meg. Az ilyen ágazatok vagy vállalatok eddigi helyzete az egyenlőség és egyenrangúság elvének legszebb vívmányait rombolta le. Ezért a törvénytervezet most előírja, hogy a jövedelemnek azt a részét, amelyet nem munkával, hanem a természeti viszonyok és más kedvező feltételek hatására valósítanak meg, nem lehet személyi jövedelmekre elosztani, hanem a társadalmi közösségnek kell átadni, mert az nem a társult munka szervezetének érdeme, nem az egyes termelőegységeken belül kifejtett munka eredménye. Megszűnik a dolgozók kiváltságos helyzete és túlzott önállósága a termelőmunkához viszonyítva a különböző munkaközösségekben is. Persze, mindezek a problémák nem szűnhetnek meg egy csapásra, a társult munkáról szóló törvény életbe léptetésével. E tekintetben sokkal mélyebbek a gyökerek, amelyek meghatározzák a különböző helyzeteket a társadalomban, s amelyek lehetővé teszik, hogy az egyes szociális csoportok egymástól eltérőleg viszonyuljanak a munkatöbblet létrehozóihoz. Ennek túlhaladása megköveteli az olyan jövedelemszerzés felszámolását, amely a munkaközösségekben és a társadalmi közösség más szféráiban egyszerűen az adott társadalmi helyzetből adódóan lehetővé teszi a személyi jövedelmek növelését, függetlenül az elért munkaeredményektől.

11. A tervezet érvényre juttatja a marxista nemzeti politikát is, amelyet igazi élcsapat módjára határozott meg és alkalmazott eddig is a Kommunista Szövetség. Rámutat, hogy az eszközökkel, a feltételekkel és a munka eredményével való rendelkezés módja lehetetlenné teszi mások munkájának elcsajátítását, s ezzel együtt a jövedelem átömlesztését is az egyik tmsz-ból a másikba, az egyik munkaszervezetből a másikba, az egyik köztársaságból vagy tartományból a másikba, s ezzel együtt az egyik nemzet és nemzetiség birtokából a másikéba. A 19. szakaszban egyértelműen iktatja törvénybe a nemzeti egyenjóságot: „A köztársaságokban, illetve autonóm tartományokban a társult munkába és társadalmi-politikai közösségekbe szervezett *nemzetek és nemzetiségek* az alkotmány által meghatározott jogaikkal és kötelességeikkel összhangban, szabadon igazgatják munkájukat és munkájuk eredményeit, abból kiindulva, hogy a *nemzeteknek és a nemzetiségeknek*, illetve a köztársaságoknak és autonóm tartományoknak a közös érdekek biztosításában és a nehézségek leküzdésében való *egyenjósága és együttműködése*, valamint sokoldalú fejlődésük feltétele. A társult munka dolgozói és a köztársaság, illetve az autonóm tartományoknak a közös érdekek biztosításában és a nehézségek leküzdésében való *egyenjósága és együttműködése*, valamint sokoldalú kölcsönös segítségnyújtása és *szolidaritása* önnön szabad és sokoldalú fejlődésük feltétele. A társult munka dolgozói és a köztársaság, illetve az autonóm tartomány más dolgozói meghatározzák a társadalmi fejlődés poli-

tikáját, társadalmi tervezéssel irányítják és összehangolják az anyagi és társadalmi fejlődést, a tervek megvalósítása végett megállapítják a társadalmi kötelezettségeket, a szocialista öngazgatási társadalmi-gazdasági viszonyok egységes rendszerével összhangban rendezik a társadalmi-gazdasági viszonyokat, és *egyenlő jogokkal és felelősséggel* vesznek részt a közös érdekekről és érvényesítésük módjáról a föderációban való döntéshozatalban.⁶ (Kiemelések: MM.)

Az objektív feltételek létrejöttével, és miután az emberek egyenlő helyzetbe jutnak, megteremtődik az alap ahhoz, hogy minden más szempontból: nemzeti, művelődési, politikai, öngazgatási, erkölcsi, anyagi stb. szempontból is egyenlőekké váljanak. Így alakulnak ki és bővülnek folytonosan a jugoszláv nemzetek és nemzetiségek teljes nemzeti egyenrangúságának objektív előfeltételei. A mindennapi gyakorlatban minden nemzet és nemzetiség elegendő teret kap a nemzeti érvényesüléshez és az érdekek egyesítéséhez a társult munka, a társadalmi tulajdon és az öngazgatás szilárd alapjain. A nemzeti lét egyenlősége és annak kinyilvánítása azáltal válik valóra, hogy minden nemzet és nemzetiség tagja szabadon kibontakoztathatja és fejlesztheti nemzeti létét. A nemzetek és nemzetiségek új egymás közötti viszonyainak továbbfejlesztéséhez a tervezet megfelelő szociális-gazdasági és más feltételeket teremt, hogy még inkább összehangolja minden nemzet és nemzetiség előrehaladását, s hogy így együttesen még inkább erősítsék egységes szocialista közösségünket. Egységünk ily módon való erősítése egyben a nemzetek és nemzetiségek erősítését is jelenti. A tervezet tehát megteremti lehetőségét a nacionalizmus és a sovinizmus felszámolásának, noha véglegesen nem számolhat le az efféle jelenségekkel. Megköveteli a tudatos cselekvést a pozitív nemzeti öntudat fejlesztése érdekében is, amelybe szilárdan beépül a proletár nemzetköziség, az együttélés eszméje és a munkásosztály érdekeinek érvényesítése. Az ilyen osztályjellegű történelmi célok szem előtt tartása azt jelenti, hogy a modern társadalom leghaladóbb osztálya körül tömörülünk, minden nemzet és nemzetiség nemzeti és nemzetközi céljaiért küzdünk, azért harcolunk, hogy felszámoljuk az osztálytársadalom maradványait, minden hagyatékát, ami még a szocializmusban is érvényesülni szeretne, azt jelenti, hogy olyan közösséget hozunk létre, „amelyben minden egyen szabadsága mindenki szabadságának feltételévé válik”.

12. Új viszony alakul ki a szocialista közösséghez — a társult munka köztársaságához. És ez az új viszony új szocialista hazafias öntudatként reprodukálódik. Növekszik az érdekazonosság tudata, amely minden nemzetünk és nemzetiségünk nemzeti érdekeit magába foglalja. Ez képezi természetes forrását a hazafiasságnak mint osztálytudatnak és nemzeti tudatnak, ez erősíti szocialista öngazgatású közösségünket. Ezért a társadalmi tulajdon, a társult munka és az öngazgatás forrása, igazolása és megnyilvánulása is az új szocialista hazafiasságnak, amelybe beépült a proletár internacionalizmus minden vívmánya, mindaz, ami konkrét formában jut kifejezésre nemzeteink és nemzetiségeink egymás közötti viszonyában, valamint a világ más népeivel való viszonyunkban. A proletár internacionalizmus osztálytartalmat ad a jugoszláv szocialista hazafiságnak és közösségi érzésnek, s erősíti a munkásosztály érdekeiért vívott harcot, mindenkor elismerve a munkásosztály vezető szerepét minden nemzet és nemzetiség körében. Ez a vívmány teszi hatékonyá a jugoszláv szocialista hazaszeretetet és proletár internacionalizmust, s ez ad ösztönzést további fejlődésében a társult munkának mint a JKSZ által meghatározott nemzeti és nemzetközi politika megvalósulásának és létformájának.

13. A szolidaritás mint a szocialista öngazgatás vívmánya szintén beépült a társult munkába. A szolidaritás elvét a tervezet több helyen is kiemeli. A 20. szakaszban pl. a következőket olvashatjuk: „A dolgozók a társult munka szervezetében és más öngazgatási szervezetekben és közösségekben az *egyenjogúság, a kölcsönös felelősség és a szolidaritás elvei alapján*... váltják valóra az öngazgatást” (kiemelés: MM).⁷ Ez a szolidaritás a társult munka alapszervezetében, a munkásszervezetben és a társult munka összetett szervezetében egyaránt jelen van, de ugyanilyen szolidaritás érvényesül a fejlett és fejletlen körzetek, vidékek, tartományok és köztársaságok viszonyában is. A szolidaritás szembeötlően kifejezésre jut a szociális védelem területén is.

Az emberi szolidaritás továbbá megnyilvánul a kölcsönös segítségnyújtásban.⁸ A szocialista szolidaritás elvének beépülése a társult munkába igazolja annak erkölcsi értékeit, s érvényre juttatja humánus, osztályjellegű, politikai és forradalmi lényegét. Így válik ez az erkölcsi alapelv kölcsönös viszonyná, magatartásformává. Mégis, az objektív feltételek létrehozása még nem jelent egyet a szolidaritás elvének érvényesítésével. További erőfeszítéseket kell tenni az érdekellentétek kiküszöbölésére, fejleszteniük kell tudatunkat a szolidaritás elvének értékéről, tettekkel kell bizonyítanunk szolidaritásunkat, szembeszegülve mindennemű álszolidaritással, ami csak csökkentheti az igazi szolidaritásnak és a szocialista öngazgatás minden más értékének jelentőségét. Ezért kell minden ilyen jelenséget felülbírálnunk, s fejleszteni magunkban a szocialista szolidaritás tudatát, szembefordulva az álszolidaritás minden formájával, ami csak kárt okozhat szűkebb és tágabb társadalmi közösségünknek, a munkaszervezeteknek és a társult munka összetett szervezeteinek.

14. A társult munkáról szóló törvény tervezetében megtalálhatjuk azokat a személyes erkölcsi értékeket is, amelyek egyénileg jellemzik a szocialista öngazgatás résztvevőit. Kiemelt tulajdonságuk: a munkaszeretet, a fegyelem, a felelősségérzet stb. Emellett, ha nincsenek is szó szerint megemlítve, ide sorolhatók más egyéni tulajdonságaik is: az emberiség, az elvszerűség, az igazságosság, az őszinteség, a becsület, a kezdeményező készség, az önállóság, az igazságszeretet, az áldozatkészség, az önzetlenség stb. Mindezek a tulajdonságok együttesen határozzák meg az öngazgatók egységes erkölcsiségét. A társult munka mindezeket a személyi tulajdonságokat előtérbe helyezi és egyre tovább fejleszti. Megköveteli állandó jelenlőségüket a dolgozók egymás közötti viszonyaiban. Így válnak aktív hatóerejévé a tmsz, a munkaszervezet és a társult munka összetett szervezete, valamint a szűkebb és tágabb társadalmi közösségek szociális kohéziójának.

A) A munkaszeretet egyik legfőbb alaptulajdonsága a szocialista személyiségnek. Ennek megnyilvánulásaként állandóan fokozódik a munka termelékenységé. Annak ténye, hogy valaki szeret dolgozni, és személyi jövedelmét saját munkaeredményével valósítja meg, azt is lehetővé teszi, hogy emberséges, igazságos, tárgyilagos és elvszerű legyen egész magatartásában a munka folyamán és öngazgatási ténykedésében. A munkaszeretet a becsületességgel is kapcsolatban áll, hiszen társadalmi szerepét becsületesen látja el, és erkölcsileg megokolt eszközökkel él. Megvalósul a szavak, a gondolatok és a tettek összhangja is. Ezért a munkaszeretetet úgy kell értékelnünk, mint az öngazgatók egyik legfőbb érvényét.

B) A tervezet sokrétűen határozza meg a felelősség kérdését. Kiemeli a személyes és a kollektív felelősség egységét. Külön hangsúlyozza a felelősséget az öngazgatásban és a társult munkában belül kifejtett ténykedésben. „A dolgozók munkájukért és az öngazgatási társadalmi funkciók betöltése során hozott döntéseikért — olvashatjuk a 22. szakaszban — a társult munka és a társadalmi-politikai közösségek dolgozóinak felelnek.” Egyes szakaszok részletesen foglalkoznak a személyes és kölcsönös felelősség kérdéseivel (pl. a 168. szakasz). A kölcsönös felelősséget szabályozzák az öngazgatási megegyezések is (lásd a 381. sz. 1. bekezdését).⁹ A tervezet egységében tárgyalja a szabadságot és a felelősséget, a jogokat és a kötelezettségeket, aminek igen nagy a jelentősége. Az öngazgatóknak felelniük kell a társult munka alapszervezetének helyes működéséért, a társult munka és az öngazgatás összhangjáért. A jogokat nem határolja körül a tmsz vagy a munkaszervezet, mert azok kiterjednek az egész társult munkára és öngazgatásra. Ezért nagyon fontos megérteni az össz érdekeket, amelyek az egyéni és a közös érdekeket is magukba foglalják. A tervezet szerint minden dolgozó a) felel azért, hogy miképpen fejleszti másokhoz való viszonyát a társult munkában; b) felelősséget vállal a társadalmi tulajdont képező termelési eszközök helyes kezeléséért;¹⁰ c) személyes és társadalmi érdekből fokozza a munka termelékenységét; d) megakadályozza a visszaéléseket az öngazgatásban, s szembeszegül a szocialista öngazgatás ellen irányuló ténykedéssel; e) igazságosan osztja el a jövedelmet; f) sokoldalúan és felelősségteljesen valósítja meg öngazgatási jogait a társult munkában és minden küldött-testületben;¹¹ g) fejleszti a társult munka anyagi és szociális-po-

litikai bázisát; h) szakmailag és társadalmi-politikai téren tovább képzi magát, tanul és művelődik stb. Nagy felelősség, számos kötelesség hárul tehát az öngazgatóra, amit társaival együtt teljesítenie kell.

C) Megvalósul a jogok és kötelességek teljes egysége. Érvényre jut az elv, hogy minél nagyobb az öngazgatók joga és hatalma, annál nagyobbak a kötelezettségek, nagyobb a felelősségük is, tehát mindenkinek helyesen kell élnie a maga hatalmával és jogával, s tiszteletben kell tartania mások jogát és hatalmát.¹² Ha különbség van a jogok és kötelességek között, az mindig összeütközéshez vezet, ami rombolja az öngazgatói viszonyokat, s kedvezőtlenül hat az alkotó munkára a tevékenységek minden területén.

D) A fegyelem is az őt megillető helyre kerül a tervezetben.¹³ Igaz, hogy itt elsősorban a munkafegyelemről van szó. A fegyelem kérdése azonban beépül az öngazgatói jogok és kötelességek egységébe, s megkapja a maga szociálpolitikai, termelési és alkotó jellegű szerepét. Olyan fegyelemről van szó, amely arra készlet minden egyént, hogy erkölcsösen cselekedjen, nagyobb igyekezettel vegyen részt a munkában és a társult munka öngazgatói rendszerének életre keltésében, becsületesen viselkedjen, mindig eleget tegyen munkakötelességének stb. Hangsúlyt kap a tervfegyelem is, ami a kitűzött célok elérése szempontjából jelentős. Megköveteli a tervezet a fegyelmelzést a szocialista közösség társadalmi normáinak tiszteletben tartásában és azokban a szabályoknak a betartásában is, amelyeket az alapszabályok és más munkaszervezeti rendelkezések írnak elő. A sokoldalúság és az öntudatoság etikai tartalmát és emberséges értelmet kölcsönöz a fegyelemnek. Nem valamilyen kikényszerített fegyelemről, bürokratikus-technokrata alárendeltségről van szó, olyan szabályok betartásáról, amelyek ellentétben állnak a szocialista öngazgatói érdekeivel, hanem olyan fegyelemről, amely azon a felismerésen alapul, hogy feltétlenül tiszteletben kell tartani azokat a közösen elfogadott társadalmi normákat, amelyeket az egyéni, a közös és az általános érdekeket egyaránt magukban foglalják.

E) A társult munka alapjain, valamint a szocialista öngazgatói és a társult munka pozitív társadalmi normái alapján teljes mértékben kifejezésre jut a becsületesség is. Ez a becsületesség a munka folyamatában, a döntések meghozatalában, az egyéni álláspontok és vélemények kifejtésében, a más dolgozókhoz való viszonyulásban, a társadalmi tulajdon óvásában és növelésében, s többek között annak elismerésében nyilvánul meg, hogy valaki csakugyan többet dolgozott, tehát ennek megfelelően többet is kell kapnia. A becsületesség tehát igen sokoldalú és széles körben jut kifejezésre. Mindebben az a döntő, hogy a társult munka nem tűr el semminemű becstelenséget. Ezáltal tagadja meg a „hasznos malverziókat” lehetőségét és a méltánytalan piaci versengést. Ezzel összhangban fejleszteni kell a szocialista becsületesség tudatát, s ki kell építeni szocialista erkölcsi rendszerét a társadalmi tulajdon, az öngazgatói, a társult munka és a közös társadalmi érdekek védelmének.

A többi öngazgatói erkölcsi szabály is ugyanilyen szerepet tölt be az egyéni magatartásban, s azt erkölcsileg gazdagabbá, humánusabbá, forradalmibbá teszi. Tekintettel e személyes tulajdonságok jelentőségére, a társult munka törvényének alkalmazásában ezeket még tovább kell fejlesztenünk, s konkrétabbá is kell tennünk őket, hogy legfőbb meghatározóivá váljanak a szocialista egyéniségnek. Ilyen egyéni tulajdonságok nélkül kérdésessé válnának a szocializmus és a szocialista öngazgatói általános értékei is. Ezek az egyéni tulajdonságok a társult munka és az öngazgatói eszméi-politikai, kulturális-humanista és szociális-gazdasági lényegének megvalósulására is serkentőleg hatnak. Az öngazgatói és a társult munka univerzalizációja a szocializmus univerzális egyéniségének előfeltételeit is létrehozza. A társult munka és az öngazgatói univerzalizációja és humanizálódása nem valósulhat meg olyan személyiségek nélkül, akik nemcsak hogy követni tudják ezt a folyamatot, hanem serkenteni is képesek, amivel önműn humanizálódásukat és társadalmiasításukat is előmozdítják.

15. Szem előtt tartva a társult munkáról szóló törvénytervezet tényleges értékeit, szükségesnek tartottuk, hogy erkölcsi-humanista vonatkozásaira is rámutassunk. Habár elsősorban mint jogszabályozó okmány érvényesül, amely

a társadalmi-gazdasági viszonyokat rendezi a társult munkában, mégis teljes egészében átszövik a szocialista öngazgatás erkölcsi értékei. Ezeket itt csupán érintettük. A továbbiakban azonban mindezeket az értékeket részletesebben is fel kell dolgoznunk, s be kell építenünk a társult munka és az öngazgatás egészébe. Nélkülük a társult munka és az öngazgatás szegényebb lenne, mert nem tartalmazná egyik legfőbb összetevőjét — a társult munka és az öngazgatás hozzájárulását a munka és az ember felszabadulásához, az ember és a társadalmi viszonyok humanizálódásához, a fejlett szocialista személyiség előrehaladásához.

16. A társult munkáról szóló törvény alkalmazása állandó erőfeszítést követel majd a szervezett szocialista erőktől, hogy létrehozzák minden előfeltételét az emberiség, a szabadság, a proletár nemzetköziség, a szolidaritás, a testvériség és egység, a jugoszláv szocialista hazaszeretet, az egyenlőség és egyenrangúság stb. megvalósulásának. Ez egyben azt is jelenti, hogy folytonosan tovább kell fejleszteni a szocialista személyiség egyéni jó tulajdonságait. Mindezt egységes folyamatnak kell tekintenünk, amely együttesen megy végbe a társult munkáról szóló törvény életre keltésével. Ez az egységes folyamat adja meg széles bázisát a társult munka továbbfejlesztésének, s teszi lehetővé, hogy még nagyobb sikerrel valósítsuk meg szociális-gazdasági, s egyben erkölcsi-humanista lényegét.

NAGY József fordítása

J E G Y Z E T E K

1. A társult munkáról szóló törvény tervezetének 3. szakasza: „Törvényellenes az ember mindenmű leigázása és mások munkájának kizsákmányolása, a termelés és más társadalmi tevékenységek igazgatásának és az elosztásnak minden olyan formája, amely eltorzítja a szocialista öngazgatási társadalmi viszonyokat, mégpedig a társadalmi eszközöknek és a munka eredményeinek elsajátítása alapján, továbbá monopóliumoknak állami tulajdonból, csoporttulajdonból vagy magántulajdonból eredő létrehozása alapján, gazdasági vagy politikai hatalom alapján, valamint bürokratikus önkény, technokratikus jogbitorlás, illetve önkényes döntéshozatal formájában, továbbá minden olyan kiváltság, amely a termelési eszközök igazgatásának monopóliumán és munkaeredmények elsajátításán alapul.”
2. Lásd a tervezet 5. sz. 4. bekezdését: „a szabad munkacserével, amelyet a társult munka szervezeteiben közvetlenül, illetve az öngazgatási érdekközösségek keretében és útján, továbbá a helyi közösségekben valósítanak meg, valamint ezen az alapon az anyagi termelés és a közszolgálati tevékenységek munkájának egybekapcsolásával”, és a 16. sz. 4. bekezdését: „Az alapszervezet dolgozói jövedelmet valósíthatnak meg azoknak az alapszervezeteknek a dolgozóival való szabad munkacsere útján, amelyeknek közvetlenül a társult munka szervezetének keretében vagy pedig az öngazgatási érdekközösségek keretében, illetve útján elégitik ki szükségleteiket.”
3. A tervezet 7. szakasza: „A társadalmi tulajdonban levő eszközökkel társult munkát végző dolgozó a társadalmi eszközökkel végzett munkára való jogot saját elidegeníthetetlen jogaként érvényesíti abból a célból, hogy ezen eszközökkel dolgozva saját egyéni szükségleteit és a társadalmi szükségleteket kielégítse, és szabadon, a társult munka más dolgozóival *egyenjogúan* igazgassa munkáját, munkájának feltételeit és eredményeit.” (Kiemelés: MM.)
4. A tervezet 57. szakasza szerint a dolgozók: „egyenjogúak a jövedelemszerzésben a jövedelem megteremtéséhez való hozzájárulásuk szerint.”
5. A tervezet 145. szakasza: „A társult munkában érvényesülő viszonyokat szabályzó törvény nyel és az öngazgatási általános aktussal előírt módon az alapszervezetek dolgozóival mindenki szabadon, egyenjogúan és egyenlő feltételekkel létesíthet munkaviszonyt.”
6. Lásd a tervezet 19. szakaszát.
7. Lásd a tervezet 20. szakaszát.
8. A tervezet 110. szakaszának 2. bekezdése: „A munka szerinti elosztás elvein kívül az alapszervezet dolgozói elsősorban az alacsony személyi jövedelmű dolgozók és családtagjaik szociális és más szükségleteinek a fedezésében való részvételük céljából, a közös fogyasztásra szolgáló eszközök igénybevételével, a szolidaritás elveit is alkalmazzák”.

9. A tervezet 22. szakasza: „A dolgozók munkájukért és az öngazgatási társadalmi funkciók betöltése során hozott döntéseikért a társult munka és a társadalmi-politikai közösségek dolgozóinak felének az alkotmányban meghatározott illetékességüktől függően, különösen a társultmunka-szervezetek meghatározott közös céljainak és feladatainak megvalósítása, a társadalmi tulajdon védelme, az öngazgatás és az alkotmányban meghatározott szocialista öngazgatási társadalmi berendezés fejlesztése tekintetében.” A 40. sz. utolsó bekezdésében pedig ez áll: „A dolgozók az alapszervezet piacon való ügyvitelét, illetve az öngazgatási alapon megállapodásban megszabott társadalmi munkamegosztás keretében való gazdálkodását a társult munka más dolgozói iránti felelősségükkel összhangban köteles összehangolni a tervek alapjairól szóló öngazgatási megegyezésben és megállapodásokban, valamint a társadalmi-politikai közösségeknek a gazdaságpolitika által meghatározott terveiben foglalt közös érdekekkel és célokkal.”
10. A tervezet 57. szakasza „a munka anyagi alapjának bővítéséért” való közös felelősségről: az alapszervezet dolgozói „kölcsonös befolyást gyakorolnak az üzleti és fejlesztési politikára, közös kockázatot vállalnak, közösen felelnek a munka anyagi alapjának bővítéséért és a munkatermelékenység fokozásáért, összhangban az öngazgatási megegyezéssel”.
11. Erről a tervezet 543. szakasza a következőket állapítja meg: „Az alapszervezet munkástanácsának küldöttjei munkájukért az alapszervezet dolgozóinak tartoznak személyes felelősséggel.”
12. A jogok és köteleességek egységét jól szemlélteti a 154. szakasz: „A dolgozó joga és kötelessége, hogy a rábízott tevékenységet és munkafeladatot lelkiismeretesen és szorgalmasan végezze, hogy tudását, képességeit és szakmai jártasságát állandóan tökéletesítse annak érdekében, hogy munkáját minél eredményesebben elláthassa, és köteles betartani az előírt munkafegyelmet.”
13. A tervezet 169. szakasza: „Az egymás közötti viszonyokat szabályozó öngazgatási általános aktusban, a törvénnyel összhangban, a munka- és más köteleességek súlyos megsértésének minősíthető: a munka- és más köteleességek nem teljesítése vagy lelkiismeretlen, késedelmes és hanyag teljesítése; a tűz- és robbanásvédelmi vagy más elemi csapások elleni biztonsági előírások megszegése; a társadalmi eszközökkel történő törvényellenes rendelkezés vagy más törvényellenes cselekmény; olyan pontatlan adatok szolgáltatása, amelyek az alapszervezetben hozott határozatot jelentősen befolyásolják; a felelős szervek részéről olyan pontatlan adatok szolgáltatása, amelyek a dolgozót a társult munkában való jogai érvényesítése tekintetében félrevezetik; olyan cselekmény elmulasztása, mely az alapszervezetben a munkafolyamatot vagy az igazgatást megzavarja vagy megzavarhatja; a kapott felhatalmazással való visszaélés vagy annak túllépése; a dolgozóknak az alapszervezet tevékenységébe vagy okmányaiba jogaik megvalósítása céljából való betekintésük megakadályozása; a munkavédelmi vagy a társadalmi eszközök védelmét biztosító intézkedések elmulasztása vagy nem kielégítő mértékű végrehajtása; a dolgozóknak a törvénnyel ellentétes módon való felvétele; indokolt okok hiányában a feladatok vagy munkautasítások teljesítésének megtagadása; a dolgozóknak a feladatok végrehajtására adott eszközök jogosulatlan használata; a munkahelyen ittas állapotban való megjelenése vagy alkohol, illetve a munkaképességet csökkentő más narkotikus szerek használata; az alapszervezetben rendezettség vagy verekedés előidézése; üzleti, katonai vagy törvénnyel és öngazgatási általános aktusban megállapított más titok megsértése; a jogosult szervek és szervezetek részéről kért okmányok megküldésének elmulasztása; minden más olyan munka- és egyéb kötelesség megszegése, melyet az öngazgatási általános aktus a köteleességek súlyos megsértésének minősít.” [Az idézetek forrása: A *társult munkáról* szóló törvény tervezete. Küldöttek Híradója. 1976. április 17.]

